

Solofluitist Paul Verheij verlaat na 40 jaar het KCO

“...nu pas durf ik te zeggen dat ik snap wat muziek doet...”

Rien de Reede

Ruim een jaar geleden nam Paul Verheij afscheid als solofluitist van het Koninklijk Concertgebouworkest. Rien de Reede blikt terug op Pauls lange en veelzijdige carrière, en op de talrijke interessante ontwikkelingen in het muziekleven waar hij bij betrokken was.

Paul Verheij

Vanaf het moment dat Paul Verheij in een bioscoopzaal in Ede het Gelders Orkest hoorde, wist hij wat hij wilde: orkestmusicus worden. “Ik heb zelfs de moed gehad om, tijdens de pauze van een concert van het Gelders Orkest, op de fluitist Bertus Bakker af te stappen om te vragen of ik die fluit eens van dichtbij mocht zien. Dertien was ik. Stotterend zei ik dat ik blokfluit speelde, en mezelf ook vibrato had aangeleerd. ‘Zo,’ zei hij, ‘dat is knap.’”¹

Pauls eerste fluitlessen, op een konische 4-kleppenfluit, werden hem gegeven door zijn grootvader. Hij was toen 15 jaar. Het was duidelijk dat er een Böhmfluit voor in de plaats diende te komen, want hij had alle grepen al uitgebreid bestudeerd uit de fluitmethode van Prill. De harmonie in Ede verschafte hem een instrument van Übel, waar hij urenlang per dag op studeerde, o.a. melodieën uit het vioolconcert van Brahms, waarvan

hij de partituur had aangeschaft. Het werd al snel tijd voor een leraar buiten de familiekring, en wie lag er meer voor de hand dan de hierboven genoemde Bertus Bakker, solofluitist van het Gelders Orkest. In 1962, na een jaar of twee fluitlessen, speelde Paul met zijn grootmoeder aan de piano het Mozartconcert in G, wat hem in de Ere-afdeling van de harmonie een schitterende oorkonde opleverde. Bakker stond bekend als een serieus musicus en legde in ongeveer anderhalf jaar de basis voor Pauls fluittechniek.

“We speelden veel duetten, en altijd was ik bang dat hij me zou vragen: ‘Geef me je fluit even, dan speel ik het voor’, want dan zou hij zien dat in alle holtetjes van de kleppen water lag, zo zenuwachtig was ik.” Van Bakker kreeg hij het advies om zich op het conservatorium in Amsterdam verder te bekwamen.

In 1962 werd Paul Verheij als achttienjarige aangenomen aan het Amsterdamsch Conservatorium in de klas van Hubert Barwahser. Het gebouw was toen nog gevestigd in de Bachstraat en had een uitstraling van intimiteit in vergelijking met de fabrieksmatige optrekken van tegenwoordig. Het was de tijd waarin leraren nog meneer heetten, jonge orkestleden soms in sportauto's hun viriliteit onderstreepten (niet zelden door te cruisen in de Leidsestraat, die toen nog voor autoverkeer open was), fluiten nog niet getuned waren en de meeste leraren over ademtech-

niek praatten met een schroom alsof ze hun net twaalfjarige kinderen voor het eerst de voortplanting moesten uitleggen.

Hubert Barwahser, trots op zijn talentvolle leerling, die in een minimum aantal jaren zijn studie had afgerond en zich daarna voorbereidde op de ‘Prix d’Excellence’,² moedigde hem aan om te gaan voorspelen voor het Concertgebouworkest. In 1965 mondde dit – in Pauls woorden “tot zijn doodschrik” – uit in een plaats in het (toen nog niet Koninklijke) orkest. Die doodschrik is ook wel enigszins voorstelbaar als we ons realiseren dat er slechts zes jaar tussen zijn eerste fluitlessen en zijn eerste orkestdienst lagen. Aanvankelijk fungeerde hij op verschillende posities, zoals tweede of derde fluit, of, bijvoorbeeld in de *Sacre du Printemps* of *Daphnis et Chloë*, altfluit (op een instrument van Dik Kuiper). In 1971 werd hij officieel aangesteld als solofluitist.

“Ik kijk liever niet te veel naar een dirigent. Ik werk altijd op mijn oren. Naar de strijkstokken, naar de vingers en daar speel ik mee samen. Als een dirigent duidelijk blij met me is, vind ik dat heerlijk. Als hij zegt het mooi te vinden, maar dan toch met zijn eigen ideeën aankomt, wordt het moeilijk. Het kan gebeuren dat hij iets vraagt waar ik het helemaal niet mee eens ben: dan wordt er verwacht dat je toch doet wat hij wil. Op de eerste repetitie doe ik dat ook, al is het met een gezicht van: mijn keuze is het niet. De volgende repetitie doe ik het iets

minder, en op het concert trek ik het toch een beetje naar mijn eigen interpretatie."

Orkest en ensembles

Een orkestbaan kost vooral de eerste jaren een enorme inzet en studie. Als we echter zien welke ensembles er direct al naast de orkestbaan van Paul de revue passeerden, lijkt het alsof dit alles moeiteloos ging en rijst een beeld op van iemand die van dit alles enorm geniet en voor wie het niet genoeg kan zijn. De enorme variëteit aan ensembles en aan muzikale stijlen zouden zonder een groot enthousiasme ondenkbaar zijn geweest. En, in tegenstelling tot hoe hij het zelf altijd zei te voelen: van wat een gemak en talent is hier sprake geweest!

"Ik wist nooit of het zou lukken. Maar omdat het zo makkelijk klonk, kon je eigenlijk niet horen hoe moeilijk ik het had. Niemand heeft ooit begrepen hoe ik worstelde en door mijn omgeving werd die onzekerheid vaak als irritant ervaren, 'Belachelijk,' zeiden ze, (...) 'je speelt prachtig, wat zeur je toch!'"

De Notenkraakerstijd, die culmineerde in het componistenoproer tijdens het concert op 22 november 1969 waarop Barwahser met het Concertgebouworkest Quantz' G groot-concert speelde, was ook de periode van opkomst van het Nederlands Blazersensemble. Het ontleende zijn vorm aan het voorbeeld van de beroemde blazersensembles die Paul Taffanel en Ary van Leeuwen in resp. Parijs en Wenen hadden opgericht, maar was ook duidelijk beïnvloed door het Danzi Kwintet, dat niet alleen de nieuwste muziek speelde maar tevens de achttiende- en vroeg negentiende-eeuwse muziek wat betreft de uitvoeringspraktijk recht wilde doen. In dit wulpse blazerscollectief o.l.v. Edo de Waart speelde Paul Verheij met collega's als Werner Herbers, Han de Vries, George Pieterse en Joep Terweij een belangrijke rol, in bijvoorbeeld

de Serenades voor blazers van Richard Strauss en de *Symphonies of Winds* van Stravinsky, werken die ook werden opgenomen. Later legde het ensemble zich erop toe om regelmatig zonder dirigent te spelen. Nachtconcerten, protestconcerten, concerten op alternatieve locaties en tournees volgden. Pauls eerste kennismaking met blazersbezettingen stamde overigens niet uit die tijd, maar uit 1964. In dat jaar maakte hij, samen met de fagottist Kees Olthuis, in Amerika een zomer lang deel uit van Robert Boudreau's 45-koppige blaasorkest, dat o.a. werken als Händels *Water Music* in de bewerking van Toshio Mayuzumi en Badings' Concert voor fluit en harmonie-orkest op het repertoire had, met Jean-Pierre Rampal als solist.³

repertoire zoals Danzi en Reicha, maar ook Hindemith, Ibert, Escher, Barber en Schönberg (ingestudeerd o.l.v. William York) waren voor dit ensemble bekend terrein. De liefde voor deze vorm van muziek maken en dit repertoire gingen echter niet zover dat het Danzi Kwintet hem ertoe kon bewegen om – bij een poging voor een doorstart – daarin de plaats van Frans Vester in te nemen.

Naast dat alles nam de Amsterdamse Cantorij van Louis Mol ook een bijzondere plaats in. Dit uitstekende amateurkoor gaf met een klein aantal gemotiveerde professionele musici in de Waalse Kerk regelmatig uitvoeringen van o.a. cantates en de *Johannes Passion* van J.S. Bach, en ook vele malen de *Hohe Messe*. Een zijsprong daarbij

Drie fluitisten in het Concertgebouworkest, ca. 1972. V.r.n.l.: Paul Verheij, Cecilia Oomes, Hans van de Weijer.

Ook van het Ardito Kwintet, opgericht door hoboïst Rob Visser en psychologisch gestuurd door moeder Visser, maakte Paul Verheij vele jaren deel uit, met de klarinetist Sjef Douwes, de hoornist Peter Hoekmeijer en de fagottist John Mostard. Niet alleen het klassieke

was het 'Amsterdamsch Bach Ensemble', dat samengesteld was uit musici die ook de Amsterdamse Cantorij begeleidden. Het bestond uit fluit, hobo (Rob Visser) en basso continuo (Louis Mol, klavecimbel, en Wim Straesser, cello) en deed serieuze pogingen tot een stilistisch

bewuste uitvoeringspraktijk. Later zou de violist Jan Hulst Rob Visser vervangen. Op initiatief van Paul legde het ensemble zich ook enige tijd toe op het bespelen van achttiende-eeuwse instrumenten. Duidelijk geïnspireerd door de bijzondere uitvoeringen van de Amsterdamsche Cantorij en door de nieuwe uitvoeringspraktijk waarmee o.a. Nikolaus Harnoncourt het Concertgebouworkest verraste, richtte – alweer – Rob Visser in 1985 de Amsterdamse Bachsolisten op, een ensemble met musici uit zowel het Concertgebouworkest als het ‘authentieke’ circuit. Als belangrijke repertoirestukken stonden *Die Kunst der Fuge* en het *Musikalisches Opfer* op het programma. Van dit laatste werk werden zelfs uitvoeringen in China gegeven. Het ensemble speelde afwisselend met en zonder dirigent; in het laatste geval had de violist Johan Kracht de leiding. Op deze manier werd bijvoorbeeld in 1988 in de Geertekerk in Utrecht het Fluitconcert in G groot van C.P.E. Bach uitgevoerd.⁴ Ieder die Paul Verheij barokmuziek heeft horen spelen – op een Böhmfluit of op een achttiende-eeuws instrument – weet dat hij dit deed met een buitengewoon groot stijlgevoel, met een grote fantasie zowel in de ‘wesentliche’ als in de ‘willkürliche’ versieringen en een zeer ‘sprekende’ manier van spelen. Zijn spel zou menige ‘authentieke’ speler tot voorbeeld kunnen strekken.

“... ik heb ook nooit de behoefte gehad om solo te spelen. Ik heb wel aanbiedingen gehad maar ik zie er zo tegenop. Ik zal nooit zover komen dat ik denk: nu kan ik het. Het heeft ook met mijn karakter te maken, ik wil niet ergens staan van: ‘luister naar mij, ik weet hoe het moet.’ Met kleine ensembles, vier, vijf mensen om me heen ben ik op m'n gemak.”

Deze uitspraak wordt enigszins gerelativeerd door de vele soloconcerten die Paul met diverse orkesten speelde, variërend van

Blavet en Mozart tot Jolivet en Ligeti.⁵

“Als ik nu Mozart moet spelen, kan ik tot tranen geroerd worden door één maat onder de loep te nemen en die langzaam te spelen of te zingen aan de piano. Hoe mooi is dat, hoe zeer een uiting van puur gevoel, van emotie, als een gedicht. Die muziek is voor mij gevoel geworden.”

Paul maakte tussen ca. 1971 en 1981 deel uit van de groep musici die o.l.v. Reinbert de Leeuw de ‘Rondomconcerten’ speelden. Deze qua programmering en uitvoering smaakmakende concerten vonden plaats in de Kleine Zaal van het Concertgebouw en ook in andere steden in Nederland, o.a. Utrecht en Groningen. Het waren concerten waar iedereen die enige interesse in nieuwe muziek had bij moest zijn. Het ensemble maakte ook tournees, o.a. naar Italië. Op die reizen behoorden tot het repertoire bijvoorbeeld Schönbergs *Pierrot Lunaire*, Boulez' *Marteau sans Maître* (in 1974-76), Ligeti's *Aventures* en *Nouvelles Aventures*, Berio's *Folk Songs* en werk van Dallapiccola en Stravinsky.

“Componisten die niet volgens de basiswetten schrijven, streven een ander effect na. Uit het complexe geheel tillen zij een paar componenten, waardoor er klanken ontstaan die wel lijken op harmonieën maar die niet meer dan samenklanken zijn. Op zich heel boeiend om te horen, maar daarmee is wel datgene verloochend wat emotioneel gemakkelijk aanspreekt, namelijk de harmonie. Daardoor blijkt die muziek voor veel mensen toch moeilijk te volgen.”

Daarnaast speelde Paul tussen 1976 en 1987 ook nog regelmatig met Rien de Reede, collega-fluitist in het Concertgebouworkest, in de serie Waalse Kerkconcerten, met als continuospelers o.a. de klavecini- en cellospelers Bob van Asperen en Anneke Uittenbosch, en de cellisten Wim Straesser en Lucia Swarts. In deze serie speelden zij o.a. duo's van

Telemann en W.F. Bach, triosonates van Händel, Leclairs *Deuxième Récréation de Musique* en in 1976 zo ongeveer het volledige werk van Bach en zonen voor twee fluiten met en zonder b.c.

Vanaf de oprichting in 1990 door Werner Herbers tot juni 2005 maakte Paul deel uit van de Ebony Band. Composities met jazz-invloeden en ‘entartete Musik’ van componisten als Hanns Eisler en Erwin Schulhoff, met soms zeer lastige en prominente fluitpartijen, vormden het hoofdbestanddeel van het repertoire.⁶ Naast concerten in de Kleine Zaal van het Concertgebouw, Vredenburg in Utrecht en verschillende buitenlandse steden (o.a. Praag en Parijs) werden er diverse cd-opnamen gemaakt.

In het voorjaar 1994 maakte Paul met o.a. leden van het Schönberg Kwartet en de pianiste Jet Røling deel uit van een groep musici die voor het label Olympia het volledige kamermuziek-oeuvre van Roussel op cd vastlegden (zie de discografie hieronder). Zelfs het kleine *Pipeau* voor piccolo en piano werd opgenomen, evenals de muziek voor fluit en strijkkwartet voor *Elpenor*.⁷

Ook op de concerten in de Kleine Zaal voor de Vrienden van het Concertgebouw en Concertgebouworkest speelde Paul tussen 1989 en 2004 een belangrijke rol, in totaal 21 keer. Het repertoire was ook hier weer buitengewoon veelzijdig en omvatte bijvoorbeeld kamermuziek van Bach-zonen, Bliss, De Falla, Walton, d'Indy, Röntgen en Magnard.⁸ Enkele van deze werken, zoals de *Serenade* van Röntgen en de *Suite dans le style ancien* van d'Indy, zijn vastgelegd op cd's van het Viotta Ensemble.

Leraar

Naast al deze uitvoerende taken nam Paul een baan als conservatoriumleraar aan. Het moet gezegd: met grote aarzeling en reserve. Het

Stedelijk Conservatorium Arnhem gaf hem zijn eerste aanstelling. Hier ontstond een buitengewoon bloeiende fluitklas, die de conservatoria in de randstad al snel sloeg met Paul Verheij, Lien van de Poel, Emile Biessen, Thies Roorda en Rien de Reede als leraren. Het was het eerste conservatorium in Nederland waar ook regelmatig buitenlandse gastdocenten kwamen, zoals William Bennett en Trevor Wye. De vijfdaagse cursus die William Bennett er eind jaren '70 gaf, met als belangrijkste onderwerp de *Petites Études mélodiques* van Moyse, was voor tal van collega's een belangrijke bron van technische informatie. Op de beroemde cursus in Boswil had Paul overigens al met Moyses eigen manier van lesgeven kennism gemaakt. Twee of drie jaar later, ca. 1977, verliet hij Arnhem voor een benoeming aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag, die tot ongeveer 1990 zou duren. Hier had hij studenten als Carla Meijers, Thies Roorda en Desirée Woudenberg in zijn klas, die al spoedig een orkestbaan veroverden.⁹

"... het inzicht in de muziek, dat heeft zich bij mij pas veel later ontwikkeld. Nu pas durf ik te zeggen dat ik snap wat muziek doet, en wat ik met die muziek wil. Wat ik ermee wil, hangt af van wat de muziek van mij vraagt en wat er emotioneel in de noten verborgen zit. Dat wil ik er zo goed mogelijk uit zien te krijgen. Wat nu precies die emotie teweegbrengt, daar zijn dikke boeken over geschreven. In de eerste plaats zijn het de harmonieën."

Paul noemde zichzelf vaak een onsystematische leraar. Het lesgeven en het delen van kennis deed hij met enthousiasme, maar de verantwoordelijkheid om iemand een volledige opleiding te geven vond hij een onaangename last, o.a. omdat conservatoria naar zijn mening daar meer tijd voor ter beschikking moesten stellen. Een

Amsterdamsch Bach Ensemble, v.l.n.r.: Paul Verheij, Rob Visser, Louis Mol, Wim Straesser.

leraar hoort "de fundamenteën van de muziek over te kunnen brengen en niet ieder zinnetje voor te kauwen," zei Frans Vester altijd. In die traditie kunnen we Pauls lesgeven dan ook zonder enig voorbehoud plaatsen.

De naam van Frans Vester brengt ook de middagen in herinnering die Lien van de Poel in de Amsterdamse Buiten Bantammerstraat organiseerde, waar Vester, Lien van de Poel, Paul Verheij en Rien de Reede het repertoire voor vier fluiten exploreerden, over fluitspel discussieerden, opnamen van collega's (en van hen zelf) ongenadig kritisch beluisterden, dronken en aten. Het spelen liep via kwartetten van Reicha, Kuhlau, Köhler, De Michelis en Soussmann tot de literatuur voor twee of drie fluiten die Vester in die tijd voor uitgave voorbereide. In Kuhlau's kwartet gaf Frans Vester de twee hoofdthema's in het eerste deel op buitengewoon persoonlijke manier vorm: geprononceerde tongpuntaanzetten in het eerste thema, en geen spoor van vibrato in het tweede.

Interpretatie en technische vormgeving maakten ook deel uit van de quiz die Lien van de Poel, enige tijd Vesters assistent op het KC, op een gegeven moment had voorbereid. Wie speelde dit fragment nu wel zo belachelijk als daar op die opname te horen was? Er sneuvelde reputaties, en het werden levenslessen met de hoop zoiets abjects in muzikale of technische zin nooit te doen.

"Een van de leukste aspecten van lang in zo'n orkest zitten, is dat je veel muziek vaak speelt en daardoor de kans krijgt er telkens weer wat nieuws in te ontdekken. Symfonieën van Beethoven bijvoorbeeld: vroeger vond ik dat prettige muziek, mooi als een keurig gekamd hoofd met een scheiding. ... Als je ontdekt wat er per maat gebeurt, revolutionair soms. Zo'n Eerste, die begint met een dissonant akkoord! Dat was nog nooit gebeurd, het publiek moet echt met z'n oren hebben geklapperd. De Vijfde Symfonie, die na de tel begint... Er is zoveel vernieuwing in die tijd dat het als adembenemende avant-gardistische muziek moet zijn ervaren."

In juni 2005 nam Paul Verheij afscheid van het KCO, na een glansrijke orkestcarrière van veertig jaar.

"Het is jammer om weg te gaan nu de voor mij ideale chef-dirigent voor het orkest staat, maar na veertig jaar is het mooi geweest. Als je ouder wordt leg je de lat steeds hoger, spanning en verantwoordelijkheid gaan zwaarder wegen. Wat ik zeker zal missen is het samenspelen met collega's. Een stem tussen al die andere."

Op zoek naar het ideale instrument

Op het gebied van instrumenten is Paul nooit erg monogaam gebleven. Hij heeft op dat gebied geen experiment geschuwd en soms ook, zijns ondanks, half fluitistisch Nederland op kosten gejaagd. Wild-enthousiast vertelde hij vaak over nieuw ontdekte

fluiten, hoe goed het stemde en hoe goed het aansprak, waarna vervolgens hele volkstammen het desbetreffende instrument aanschaffen. Tegen de tijd dat deze bestellingen dan binnen waren had Paul meestal weer een ander instrument op het oog, dat eigenlijk toch nog bevredigender was dan het vorige. Het heeft, hoe dan ook, het instrumentenpanorama in Nederland verrijkt en de handel in tweedehands instrumenten een sterke impuls gegeven!

De Übel-fluit van de harmonie werd op aanraden van Bakker afgewisseld met een fluit (met reformplaat) van Dik Kuiper, die op het conservatorium weer werd ingeruild voor een fluit van Müller (Bremen), model Barwahser. Ubbo Dijkstra inspireerde hem echter al snel tot de aanschaf van een fluit van Johannes Hammig, een bouwer uit het Zuid-Duitse plaatsje Lahr, op wiens instrumenten veel Duitse fluitisten speelden en ook iemand als Aurèle Nicolet. Het werd een witgouden instrument, want een zilveren fluit van deze bouwer betekende een wachttijd van enkele jaren (dit instrument is nu nog in het bezit van Jo Hagen, solofluitist van het Rotterdams Philharmonisch orkest). Later volgden fluiten van Muramatsu, Brannen-Cooper, Jack Moore (met Bennett-Cooper scale), Jonathon Landell, twee gouden instrumenten van Emmanuel Arista, enz. De twee houten fluiten die hij in de laatste jaren van zijn orkestloopbaan bespeelde waren instrumenten van resp. Rudall Carte en Mehnert.

De enorme ontwikkeling die de fluitbouw in Pauls loopbaan heeft doorgemaakt is niet ongemerkt aan hem voorbij gegaan. Het betrof niet alleen de ontwikkeling in de bouw van kopstukken, maar ook de akoestisch juiste plaatsing van de toongaten in het corpus en voetstuk. Ook de filosofie dat kopstuk en corpus gescheiden geselecteerd moesten worden kwam op. Albert Cooper en William Bennett speel-

den in deze ontwikkelingen een belangrijke rol.

“Ik heb nu (2001, red.) twee houten en twee gouden fluiten, waar ik heel tevreden mee ben, al zijn ze niet gemakkelijk. Maar een fluit die gemakkelijk aanspreekt is lang niet altijd interessant. Een moeilijke fluit geeft meer mogelijkheden tot kleuren en verschillende klanken. Beethoven en Mozart speelde ik op hout, ik ben erop doorgaan met Bruckner, Mahler en nu zelfs Brahms.”

In Paul Verheij's spel is de wil tot uitdrukken altijd het belangrijkste aspect geweest, niet het slechts mooi en esthetisch vormgeven. Iedere zin kreeg de vorm die er – o.a. op basis van de harmonie – in besloten lag. Zijn solo's zoals in *Daphnis et Chloë*, de *Prélude à l'après-midi d'un faune*, Mahlers Tiende en aria's in de *Matthäus-* en *Johannes-Passion* werden normbepalend. Op een heel bijzondere manier ook zijn solo's in symfonieën van Bruckner, waar hij in eindeloze ketens van simpele achtsten de toon soeverein wist te manipuleren als bevestiging van de harmonische wendingen. Effectbejag of loze, onattente vormgeving kwam in zijn manier van spelen niet voor. De musicus won het bij hem altijd van de fluitist; talloze opnamen kunnen dat nog bevestigen.

“Nog altijd speel ik op de mooie, oude Steinway die ik van mijn grootmoeder geërfd heb. Middagen lang soms...”

Discografie (selectie)
Paul Verheij werkte mee aan vele opnames van het Koninklijk Concertgebouworkest. Een selectie: Ravel, *Daphnis et Chloë* (o.l.v. Bernard Haitink), Debussy, *Prélude à l'Après-midi d'un faune* (Haitink, Giuliani), Bartók, Concert voor orkest (Dorati, Chaïlly), symfonieën van Bruckner, Brahms, Beethoven, Schubert en Sjostakovitsj; Brahms, Serenade nr. 2 (Haitink), Mozart, *Così fan tutte* (Harnoncourt), *Dvořák, De Woudduif* (Harnoncourt) en Tsjaikovsky, *Zwanenmeer* en *Doornroosje* (Dorati).

Opnames met de Amsterdamse Bach Solisten:
Telemann, Concert in E groot voor fluit, oboe d'amore en viola d'amore, strijkers

en b.c. Paul Verheij fluit, Rob Visser oboe d'amore en Jürgen Kussmaul viola d'amore. Fidelio 8829.

Kamermuziek:

Roussel, *Complete Chamber Music* Vol. 1, 2 en 3. Olympia OCD 458, 459, 460 (1994). Hindemith, *Kleine Kammermusik* op. 24 no. 2. Decca 433 816-1 (1992). Escher, *Sonata per due flauti*. Paul Verheij en Rien de Reede fluit. Ottavo OTR C60177 (2003). Flothuis, *Sonata per Flauto e Flauto in sol*. Paul Verheij fluit en Rien de Reede altfluit. Cd Flothuis Stichting (niet in de handel). Röntgen, *Serenade für Bläser*. Viotta Ensemble. NM Classics 92035 (1994). *Le Bal Masqué*. O.a. d'Indy, *Suite dans le style ancien*. Viotta Ensemble. Channel Classics CCS 8595.

Nederlands Blazersensemble:

R. Strauss, Works for wind ensemble (complete)/Oboe concerto. Nederlands Blazers Ensemble o.l.v. Edo de Waart. Philips 2cd (oorspr. LP). Stravinsky, o.a. Oktett für Bläser, Konzert für Klavier und Bläser. Theo Bruins piano, Nederlands Blazers Ensemble o.l.v. Edo de Waart. Philips LP 6500 841.

Ebony Band:

S. Wolpe, o.a. *Zeus und Elida*. Ebony Band, Capella Amsterdam. Decca 460 001-2. *City of Glass*. Werken van P. Rugolo, F. Marks, R.F. Graettinger. Ebony Band o.l.v. Gunther Schuller. Channel Classics CCS 6394. Kurt Weill, Concert for Violin and Wind Instruments. Alexander Kerr, viool, Ebony Band o.l.v. Werner Herbers. Cd Radio Nederland 9309 (niet in de handel). Erwin Schulhoff Vol. 1: Ensemble Works (o.a. Concerto for String quartet and Winds, Suite for Chamber Orchestra). Ebony Band o.l.v. Werner Herbers. Channel Classics CCS 9997. Erwin Schulhoff Vol. 2: Solo & Ensemble Works. Ebony Band o.l.v. Werner Herbers. Channel Classics CCS 6994. *Music from the Spanish Civil War*. Werken van o.a. S. Revueltas, R. Halfter, F. Garcia Lorca. Ebony Band o.l.v. Werner Herbers. BV Haast CD 9203.

Noten

¹ De cursieve gedeelten zijn afkomstig uit twee interviews van Henriëtte Posthuma de Boer met Paul Verheij in resp. *Preludium* (Mei, 2005, pp. 38, 39) en *De Muze van het Museumplein* (Winter 2000-01, pp. 46-53, ook verschenen in *FLUIT* 2001-3). Met dank aan Henriëtte Posthuma de Boer voor haar toestemming voor het gebruik van deze citaten.

² Programma: o.a. Bach, Sonate in g klein, Prokofjev, Sonate (met Rudolf Jansen, piano), en Varèse, *Density 21.5*.

³ Andere werken die het AWSO speelden waren bijv. Stravinsky's Concert voor piano en blazers en Colin McPhee's *Concerto for wind orchestra*.

⁴ Op hetzelfde concert speelde Paul met Rob Visser en Jürgen Kussmaul ook het Concert in E voor fluit, oboe d'amore, viola d'amore, strijkers en b.c. van Telemann. Een programma o.l.v. Thomas Hengelbrock op 23 oktober 1990 in het

V.r.n.l.: Paul Verheij, Jean-Pierre Rampal, Kees Olthuis.

Concertgebouw vermeldde o.a. het Fluitconcert in F van Vivaldi; op andere concerten onder Hengelbrocks leiding werd Bachs Suite in b klein uitgevoerd.

- ⁵ Met het KCO voerde Paul Verheij beide Mozart-concerten uit (het G grootconcert o.l.v. Harnoncourt, het D grootconcert o.l.v. Eugen Jochum), *Grande Aulodia* van Maderna (met Maurice Bourgue, hobo, o.a. in Londen (Proms) en op de Wereldtentoonstelling in Sevilla, 1992), het Concert in a klein van Blavet, *Alveare Vernat* van Klaus

Huber, het *Doppelkonzert* van Ligeti (met Werner Herbers, hobo), *For Moonlight Nights* van Otto Ketting, het Concert in e klein van Benda, *Halil* van Bernstein en het Concert van Ibert (o.l.v. Reinbert de Leeuw). Met het Radio Kamerorkest o.l.v. Ernest Bour speelde hij het Concert in D groot op. 24 van Wilms, met een ad hoc strijkorkest o.l.v. Joop van Zon het Concert voor fluit en strijkers van Jolivet; met de Amsterdamse Bachsolisten het Concert in G groot Wq 169 van C.P.E. Bach, het Concert in F groot van Vivaldi, de Suite in b klein van Bach, het Concert in E groot voor fluit, oboe d'amore, viola d'amore, strijkers en b.c. (met Rob Visser en Jürgen Kussmaul) en (met Rien de Reede) de Overture voor 2 fluiten, strijkers en b.c. van Telemann; en met het Nederlands Kamerorkest o.l.v. David Zinman het Largo en Allegro voor twee fluiten en orkest van Tsjajkovsky (ook met Rien de Reede).

- ⁶ In dit verband noemt Werner Herbers met name Eislers *14 Arten den Regen zu beschreiben*, het *Nonett* van Burian, *Septuor* van Rodolfo Holzmann, *Die vertauschten Manuskripte* van Matyas Seiber, *Sechs Miniaturen* van Hans Schimmerling, *Musik für Hamlet* van Wolpe, *Wiegenlied* van Schulhoff en de *Tanzsuite* van Ernst Toch.
- ⁷ *Elpenor* is een 'Poème radiophonique' met tekst van Joseph Weterings. Uiteraard zijn ook *Joueurs de Flûte*, *Andante et Scherzo*, het *Divertissement*, de *Sérénade* en het *Trio* opgenomen.

- ⁸ Naast kamermuziek van C.P.E. Bach en J.C. Bach noemen we hier de *Serenade* van Beethoven, *Conversations* van Bliss, *The Bear* van Walton, de Sonate van Debussy, *Psyche* van De Falla, de *Serenade* van Röntgen, *Suite dans le style ancien* van d'Indy en het Kwintet van Magnard.

- ⁹ Leerlingen van Paul Verheij aan het Stedelijk Conservatorium Arnhem waren o.a. Trees Meijer, Maarten Pel, Els van der Meij, Annelies Twaalfhoven van Boetzelaar, Godelieve Meijer-Van Groningen en Helen Metzelaar. Aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag studeerden bij hem Carla Meijers, Evelien Hagen, Desirée Woudenberg, Wendela van Swol, Thies Roorda, Hans Tobel, Llorenç Caballero y Pamies, Judy Haartsen, Wendy van Nes, Liesbeth Niesten, Marion Moonen, Kate Clark, Desirée Vergers, Alwin de Vries, Corinne van Veen, Frieda Jacobowitz, Felix Strategier, Jaime Martin en Claire Chabrier. Paul had daarnaast vele privé-leerlingen.

~~~~~ oooooo ~~~~~